

Bencze Lóránt

A hatalom kommunikációja

Egy kutatási program
Előterjesztés

*Fiatalságomban nyelvem nekem is lassú volt,
cselekvésre gyors a karom.
Ám az élet iskolája arra tanított,
hogy a szó az, s nem a tett,
mely a világot mindenütt kormányozza.*

(Szophoklész)

*Szükségszerűen a legtragikusabb követ-
kezményekkel jár; ha egy világot átfogó
ideológia az abból eredő politikával együtt
hazugságra épül.*

(Konrad Lorenz)

A jelenlegi magyar és az európai demokráciák működésére alapvetően az jellemző, hogy a döntéshozatal és a végrehajtás elsődlegesen nem fizikai erőszakkal, hanem verbális és nonverbális kommunikációval, írott és élőszavas beszéddel, közvetlen és médián keresztüli tájékoztatással, felvilágosítással, meggyőzéssel stb. történik.

A magyar társadalom nincs felkészítve erre a kommunikációs hatalomgyakorlásra, mert évszázadokon át, és különösen a XX. században a fizikai erőszakot alkalmazó irányításhoz volt szokva. Ehhez járul még az a súlyos ellentmondás, hogy az európai és a magyar társadalom nem ismeri a hatalom kommunikációjának újabb módszereit, tehát csaknem teljesen ki van szolgáltatva neki, miközben információs és tudástársadalomként határozza meg magát.

Történeti és általános teher minden létező társadalomban, hogy 'a sajátot' (családtagot, saját pártom tagját, csoportom tagját, vallásom tagját, népem tagját stb.) nem szabad becsapni, a 'kívülállót', a 'más' igen. Egyenlőségjelet teszünk a jó és a 'saját', a rossz és az 'idegen/más/külsős' közé. Ez általánosan jellemző kommunikációs (propagandisztikus és manipulatív) eljárás is.

A kutatás célja ezért, hogy feltárja és tudatosítsa a hatalom kommunikációjának működését, hatásmechanizmusát, eszközeit, módszereit, műfaji és szituációs függőségét stb., és ezzel háttérül szolgáljon az oktatásnak. Míg ugyanis a görög demokráciában a kötelező és ingyenes színház valójában oktatta a polgárokat a hatalom kommunikációjának természetéről, és felvértezni igyekezett őket a becsapás (hazugság, csalás, manipuláció, propaganda stb.) ellen, addig a mai európai és magyar demokráciában ilyen oktatás nincsen, csak elvétve és esetlegesen a retorikaoktatásban és a médiaoktatásban.

Éppen ezért a kutatás egyik célja, hogy majd meg lehessen tanítani az elkövetkező nemzedékeket a kommunikációs hatalomgyakorlásra, amely önmagában jó, és az ember számára magasabb rendű, mint a fizikai erőszak. A kutatás másik célja a becsapás kivédése. Ez utóbbi cél tehát nem a visszaélés megtanítása, hanem a deceptív kommunikációnak, működésének, hatásának, eszközeinek, módszereinek stb. megismerése, elhárítása és esetleges elkerülése. Ahogyan Arisztotelész szerint legalább annyira kell tudni valami mellett szólni, mint ellene, hogy megcáfolhassuk, hasonlóképpen ismerni kell a becsapás minden elemét ahhoz, hogy védekezni tudjunk ellene.

A kutatás tehát mindenekelőtt kommunikáció-központú. A hatalom kommunikációját – ezen belül a becsapást is – biológiai (alkalmazkodási, ön- és fajfenntartási) és kommunikációs kategóriaként kezeli, nem etikai és nem művészi kategóriaként, de nyilvánvalónak veszi, hogy mindig van etikai vonatkozása is, és lehet művészi vonatkozása, hiszen az etika és a művészet az emberrel adva van (Konrad Lorenz szerint az etika netán genetikailag).

Alapvetőnek kell lennie tehát ebben a kutatásban és az elemzésekben, hogy

A. megkülönböztessük, élesen szétválasszuk, és soha össze ne keverjük

1. a *hatalomgyakorlást* és *becsapást* mint biológiai és kommunikatív jelenséget, mint szociokulturális, műfaji és szituációs jelenséget,

2. a *beszédet* mint az ember kizárólagos sajátját, mint a legtökéletesebb kommunikatív jelenséget és ennek következtében mint a hatalomgyakorlásra és becsapásra legalkalmasabb és legtökéletesebb jelenséget,

3. a *kettős mérce* jelenségét ('saját' vs. 'nem saját'/'idegen'/'más'),

4. az emberrel nemcsak a beszéd jelent meg kizárólagos sajátjaként, hanem az 'erkölcsös' vs. 'erkölcstelen' jelensége is,

5. az emberrel nemcsak a beszéd és az erkölcs jelent meg kizárólagos sajátjaként, hanem a művészetek is, és ezekben az újabb sajátosság, a 'művészi kommunikáció és becsapás' (utánzás, mimézis) jelensége,

B. de ugyanakkor ezeket a különbségtételeket folytonosan és együttesen szem előtt tartjuk adott hatalomkommunikáció, becsapásjelenség, csalás, hazugság stb. vizsgálatában, ahol is együtt lehet a hatalomgyakorlásban, illetve hatalmi kommunikációban a biológiai, a kommunikatív, a beszédbeli, az erkölcsi és a művészi sajátosság.

A kutatás megnevezése (*a hatalom kommunikációja*) értelmezhető genitivus subjectivusként és genitivus objectivusként egyaránt ('a hatalom kommunikál' vs. 'a hatalmat kommunikálják'). A kutatás kiterjed mindkét értelmezésre.

A hatalom kommunikációjának vizsgálata elsősorban **alapkutatás**, de magában foglalja az eredmények hasznosításának lehetőségeit is. (Az alapkutatás eredményeit ajánlatos lesz angol nyelven is közzétenni, az alkalmazott kutatás eredményeit pedig főként magyar nyelven.)

A hatalom kommunikációját a kutatás legfőképpen három, egymással érintkező, egymást gyakran átfedő tudomány szempontjából vizsgálja: *szemiotika*, *kritikai szövegtan* (CDA) és *pragmatika*. E három tudományág szerinti a vizsgálat lehetővé teszi és igényli is más tanszékek, illetve tudományok kutatóinak bevonását is (pszichológia, szociológia, etika, médiatudomány, nyelvészet, pedagógia stb.). A kutatás felöleli a tanszék közös kutatási témáit és a tanszék tagjainak egyéni kutatásait. Az egyéni kutatásoknak közös szempontokat nyújt a három tudomány.

A kutatást a tanszék közösen folytatja a Miskolci Akadémiai Bizottság Kommunikációtudományi Munkacsoportjával, alkalmanként a Szemiotikai Társasággal és a Retorikai Műhellyel.

Andok Mónika

Hozzáfűzések a hatalom kommunikációjához

A hatalom kommunikációja elnevezésű, Bencze Lóránt professzor által összeállított tanszéki kutatási programhoz szeretném a következő gondolatokat hozzáfűzni.

Definíció

Arról, hogy mi a hatalom, mindenkinek van valamiféle tapasztalata, mivel a társas együttélés velejárója. A definícióval mégis meggyűlik a bajunk. Egyrészt találunk rá, összegyűjthetjük számos tudományág definícióját. Ezek a hatalom más-más arcát mutatják majd meg, esetleg ellentmondhatnak egymásnak. „Az *intencionalisták* nézete szerint a hatalomgyakorlás feltételezi egy azonosítható cselekvő intencióit, míg a *strukturális*ak szerint a hatalom a személytelen társadalmi struktúrák sajátossága.” (A Magyar Nagylexikon *hatalom* szócikkből.) Lehet részfeladatunk ezen megközelítések összegyűjtése és vázlatos bemutatása is, hogy legyen kitekintésünk. Mindenképpen érdemes beleolvasnunk a szociológusok¹, politológusok írásaiba, melyek elkülönítik az egyéni – kollektív, látens – manifeszt, struktúra – folyamat jelentéseit a hatalomnak. A másik probléma, helyesebb talán megoldandó feladatról beszélni, hogy kommunikációelméleti szempontból megfogalmazzuk, mi a hatalom. Lesz-e ágensünk? Úgy gondolom: lesz. A struktúrának csak erősítő vagy gyengítő funkciója lehet.

¹ Luhmann például médiumnak tartja a hatalmat. A médiumot ő abban az értelemben használja, hogy növeljük vele a kommunikáció valószínűségét. (Mivel a kommunikáció a luhmanni elméletben valószínűtlen.)